

ZAMONAVIY TADQIQOTLARDA METAFORA VA UNUNG "MING BIR KECHA" (ARAB XALQ ERTAKLARI)DA BERILISHI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7853682>

Turdiyev Zohidjon Nasirovich

*Toshkent davlat Sharqshunoslik Universiteti
Fakultet: Sharq filologiyasi va tarjimashunoslik
Kafedra: Tarjimashunoslik va xalqaro jurnalistika
Magistratura talabasi*

Muxiddinova D.Z

Ilmiy rahbar

Mutaxassisligi: 70230201- Qiyosiy tilshunoslik va lingvistik tarjimashunoslik

Annotatsiya: Tilshunoslikning stilistika bo'limida metafora nutqning bezagi, fikr ifodalashning o'ziga xos shakli ekani e'tirof etiladi. Lingvomadaniy tadqiqotlar doirasida maydonga kelgan ilmiy qarashlar metaforani ma'lum bir xalqning milliy, o'ziga xos, spesifik dunyoqarashini ifoda etuvchi muhim vositalardan biri tarzida o'rganishning dolzarbligini ko'rsatdi. Metafora milliy dunyoqarashni ifodalovchi vositalardan biri ekanligi, ularni tarjimada qayta yaratishda tarjimon oldiga murakkab vazifani qo'yadi. Ushbu maqolada metaforani anglash va olam manzarasini tasvirlashda o'ziga xos usul sifatida qo'llashning zamonaviy yo'nalishlari tadqiq etildi. Bu o'rinda metaforani shakllantiruvchi elementlar, uning turlari, tarjima jarayonida metaforaning o'ziga xos xususiyatlari, muammolari o'rganildi.

Kalit so'zlar: metafora, olam manzarasi, tarjima, metafora komponentlari

METAPHOR IN MODERN RESEARCH AND UNUNG IN " ONE THOUSAND AND ONE NIGHTS "(ARAB FOLK TALES BE GIVEN

Turdiyev Zohidjon Nasirović

*Tashkent State Oriental Studies University Faculty: Oriental philology and interpreting Department: Translation and international journalism
Graduate student:*

Scientific leader: Mukhiddinova D.Z

Specialty: 70230201-comparative linguistics and linguistic interpreti

Abstract: In the stylistics department of linguistics, it is recognized that metaphor is an ornament of speech, a unique form of expressing thoughts. The scientific views that appeared in the framework of linguistic and cultural studies showed the relevance of studying metaphor as one of the important tools that express the national, unique, specific worldview of a certain people. The fact that metaphor is

one of the means of expressing the national worldview puts a difficult task before the translator in recreating them in translation. In this article, the modern directions of research of metaphor as a specific way of understanding and expressing the world were studied. In this place, the elements that form the metaphor, the types of the metaphor, the specific features and problems of their translation were studied.

Key words: metaphor, world view, translation, metaphor components

МЕТАФОРА В СОВРЕМЕННЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ И УНУНГ В “ТЫСЯЧЕ И ОДНОЙ НОЧИ” (АРАБСКИЕ НАРОДНЫЕ СКАЗКИ) ВЫДАЧА

Турдиев Захиджон Насирович

Ташкентский государственный институт востоковедения Университет

Факультет: восточная филология и переводоведение

Кафедра: Переводоведение и международная журналистика

Студент магистратуры:

Мухиддинова Д.З.

Научный руководитель:

Специальность: 70230201-сравнительная лингвистика и лингвистический перевод

Аннотация: В стилистическом отделе языкознания принято считать, что метафора

– это украшение речи, своеобразная форма выражения мысли. Научные воззрения, появившиеся в рамках лингвокультурологии, показали актуальность изучения метафоры как одного из важных средств, выражающих национальное, неповторимое, специфическое мировоззрение определенного народа. Тот факт, что метафора является одним из средств выражения национального мировоззрения, ставит перед переводчиком непростую задачу воссоздать их в переводе. В данной статье изучены современные направления исследования метафоры как специфического способа понимания и выражения картины мира. Здесь изучались элементы, образующие метафору, виды метафоры, особенности и проблемы их перевода.

Ключевые слова: метафора, картины мира, перевод, компоненты метафоры.

KIRISH

Bugungi kunda muayyan etnos tilining kognitiv, lingvokulturologik, psixo- va neyrologistik xususiyatlari, olamning manzarasini yoritishda tilning o'рни, metafora va iboralarning kognitiv-semantik jihatlari, xususan, voqelikni konseptualashtirish va kategoriyalashtirish, shuningdek, metafora va iboralar yaratilishida shaxs ruhiyati omili kabi ustuvor yo'nalishlarda ilmiy-tadqiqot ishlari hamda chet tilni o'rganuvchilar uchun metafora, frazeologik birliklar, maqol-matallarni o'qitish metodikalarini nazariy

va amaliy jihatdan takomillashtirish, tarjimashunoslik fani rivojiga hissa qo'shish, o'zbek tilining boy fondi – metafora, paremiya va frazeologik tizimini qardosh va qardosh bo'lmagan tillar leksikologiya va frazeologiyasi bilan qiyosiy-chog'ishtirib o'rganilmoqda (Baxronova, 2020).

Ana'anaviy tilshunoslikda tarjimani tillararo o'zgartirish jarayoni, bir tildagi matnni boshqa tilga transformatsiyasi, bir tildagi matnni ikkinchi tildagi muqobil matn bilan almashtirish, bir tilda bayon etilgan fikrlarni boshqa til vositalari bilan yetkazish jarayonlari o'laroq qabul qilinadi (BES, 2018). Tarjimashunoslikda

kognitiv va psixolingvistik yo'nalishning taraqqiyoti natijasida tarjimaning adekvatligi, asl nusxaga mosligi, avvalambor, til o'rtasidagi farqlarni tushunishga emas, balki muallif matni mazmun-mohiyatini tushunish, asliyat va tarjimaning konseptual mazmunidagi farqlar darajasi, kognitiv strukturasi mutanosib emasligi bilan belgilanadigan kommunikantlar ongi, ya'ni milliy o'ziga xos komponentlarning tarjima tiliga mos kelish-kelmasligini anglash bilan izohlanadi.

Tarjima nazariyasida metaforalar tarjimasi mashaqqat talab etuvchi masalalardan biri hisoblanadi. Bu masalaga bag'ishlangan ishlar har doim dolzarblik kasb etadi, zotan, badiiy asar tarjimoni ko'pincha metaforalarni tarjimada aynan berish borasida qiyinchilikka duch keladi. Sifatli tarjimani amalga oshirish uchun tarjimon nafaqat o'z ona tilining kuchli bilimdoni, balki tarjima nazariyasi bo'yicha kerakli bilimga, amaliy tarjima qilish ko'nikmalariga hamda tarjima qilinayotgan asar xalqi madaniyati haqida ham chuqur ma'lumotga ega bo'lishi zarur.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Metafora o'zi taalluqli bo'lgan tilning milliy madaniyatini bevosita aks ettiruvchi ekstralingvistik mazmun tashuvchisi hisoblanadi. Milliy-madaniy komponentni o'z ichiga olgan birlik hisoblanuvchi metaforani tarjima qilish tarjimondan fon bilimlarini tadqiq etish, muayyan til egalari olam manzarasining o'ziga xos xususiyatlarini belgilab beruvchi madaniy, bog'lanishli assotsiatsiyalari kabi qatlamini chuqur o'rganish talab etiladi (Vejbiskaya, 2019).

Zamonaviy kognitiv tilshunoslik metaforaning qiyoslash usuli, nutqni bezash usuli degan ana'anaviy ta'rifidan butunlay voz kechadi. Shuningdek, generativ tilshunoslikdagi N. Xomskiy, L.N. Murzin kabi olimlarning metafora bazaviy strukturalarining o'zaro ta'siri haqidagi ta'riflariga ham qo'shilmaydi. Zamonaviy kognitiv tilshunoslikning J. Lakoff, M. Jonson, N.Arutyunova, A.Baranov, Yu.Karaulov, V.Demyankov, Ye.Kubryakova kabi namoyandalari metafora olamni anglash, atrof-voqelikni tizimlashtirish va uni tushuntirish usulidir hamda metaforani kognitiv ongning asosiy mental operatsiyasi tariqasida o'rganish zarurdir, deb ta'kidlaydilar. Shu tarzda, ikki so'zning ma'nosini bog'laydigan metafora tasviriy vosita emas, balki ikki tushuncha maydonini birlashtiradigan va voqelik konseptualizatsiyasida manba doirasini shakllantirish imkonini beruvchi ongning asosiy amaliyoti (jarayoni)dir. Demak, metafora – bu, voqelikning spesifik konseptualizatsiyasi, inson tafakkuriga xos analogik imkoniyatlarning namoyon bo'lishidir. Inson nafaqat metafora vositasida

fikrlaydi, balki metaforalar yordamida idrok qiladi, ular vositasida o'z olamini yaqqolroq ifodalaydi.

D.Baxronovanning ta'kidicha, metafora metafora bo'lguncha, olamning oddiy manzarasidan to lisoniy manzaragacha "sayohat" qiladi. So'z birdaniga metaforaga aylanib qolmaydi. Shu sababli ular o'ziga tegishli jamiyatning "yuziga", madaniyatning kodiga aylanadi. Jumladan, metaforalarni har bir millat maqol, matal va aforizmlarida, kundalik muloqatlarda qo'llanilishi muayyan etnosgagina tushunarli sifatlarni, milliy-madaniy belgini kodlarni ifodalaydi (Baxronova, 2015).

Metafora ob'ektlarning bir sinfiga xos belgilarni boshqa ob'ektlar sinfiga yoki ulardan biriga - metaforaning asosiy (dolzarb) sub'ektiga mutanosiblikda tanlaydi. Metaforik ma'no uch komponentni bilishdan kelib chiqadi: denotatlarning ikki kategoriyasi va metaforizatsiya jarayonida tilga olingan denotat xarakteristikasi. Metaforada ishtirok etgan denotatlar kategoriyasining xarakteristikasi turli tillarda o'ziga xos ko'rinishda bo'ladi. Odatda, metafora til egalarining ushbu ob'ektlar kategoriyasi haqidagi umumiy, xususan, mifologik, madaniy, emotsional baholi konnotatsiyalarini o'z ichiga olgan tasavvurlari zaxirasiga oid bo'ladi (Guntekin, 2011, 2012).

Masalan, ayiq antropozoomorfizmi tashqi qiyofaga xos va fiziologik xususiyatlar doirasida insonning salbiy hamda ijobiy sifatlarini tavsiflab kelishi mumkin:

ayiq → salbiy: Befahm, beso'naqay, qo'pol, beg'am, jahldor; beo'xshov harakat qiluvchi odam; U kotibni ayiqday befahm odam bo'lsa kerak deb o'ylagandi (N. Eshonqul. Bevaqt chalingan bong, 46).

ayiq → ijobiy: Baquvvat, zo'r, kuchli. Erkak kishi haqida; U, ta'bir joiz bo'lsa, ayiqday baquvvat, xushchaqchak inson ekan (O. Yoqubov. Xotiralar, 137).

Gender munosabatlarni til nuqtai nazardan yoritishda ham metaforik belgilar muhim o'rin tutadi. O'zbek tilining lisoniy manzarasida burgut erk, ozodlik timsoli hisoblanadi. Burgut antropozoomorfizmi metafora va FBlar tarkibida kelsa, ko'chim markazida erkak kishi nazarda tutiladi. 1) (Mirsalim) Qodirning burgut bo'lib tikilib turganini payqagandek, yuzini ters o'girib oldi [Shuhrat. Oltin zanglamas, 307]; 2) O'zi muloyim ko'ringani bilan, changalidan chayon ham chiqolmaydigan burgut bu qori! [I.Rahim. Chin muhabbat, 49]. Ushbu matnlar mazmunida BURGUT ↔ ERKAK modeli metaforik model hisoblanadi (Baxronova, 2015).

XULOSA

Yangi yuz yillikda tilshunoslik sohasida yuzaga kelgan tadqiqot yo'nalishlari avvaldan an'anaviy tilshunoslik doirasida tadqiq etilgan til hodisalari va til birliklarini boshqa nuqtai nazar va mezonlar asosida o'rganishga keng yo'l ochdi. Natijada ma'no ko'chishi usullaridan biri o'laroq, tahlil etilgan metaforani ham milliy dunyoqarashning in'ikosi sifatida o'rganish imkonini yaratdi. Metaforani ma'lum bir millatning dunyoqarashini aks ettiruvchi unsurlardan biri sifatida baholanishi tarjimonlar zimmasiga yana bir muammoni - metaforalarni tarjima tilida qaytadan yaratish masalasiga yanada jiddiyroq yondashish masalasini qo'yadi.

Malakali tarjimon vazifasi muallif g'oyasini, muallifning reallik tasavvurini, individual mualliflik manazarasini – shaxsiy o'ziga xosligini ko'rish, xususan, metaforik idrokini qayta yaratib berishdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun asl matndagi barcha komponentlarning strukturaviy-mantiqiy aloqalarini tushunish hamda tarjimada ularni ifodalash muhim ahamiyatga ega. Tajribali tarjimon muallif maqsadini aynan aks ettirishga harakat qilishi, demak, matnning strukturaviy- mazmuniy aloqalarini hamda mutanosib mental mazmunni faol saqlab qolishga intilishi kerak.

REFERENCES:

1. Бахронова, Д. К. (2016). Лингвокультурные особенности зооморфных фразеологических единиц. Вестник Челябинского государственного университета, (9 (391)), 36-43.
2. Бахронова, Д.К. (2015). Гендер и целевые концептуальные гендерные стереотипы // Гендерные исследования в гуманитарных науках: сб. ст. по матер. III междунар. науч.-практ. конф. № 3. – Новосибирск: СибАК, 2015.
3. Бахронова, Д. К. (2020). Метафоры в языковой картине мира (на материале английского и испанского языков). Молодой ученый, (1), 225-228.
4. Большой энциклопедический словарь. (2018). Языкознание. Гл. ред. Ярцева В.Н. – Москва. – 685 с.
5. Вежицкая, А. (2019). Семантические универсалии и описание языков. – Москва. – 776 с. <https://search.rsl.ru/ru/record/01000598629>
6. Григорев, В.П. (2019). Поэтика слова. – Москва. – 343 с. <https://search.rsl.ru/ru/record/01007621182>
7. Güntekin, R. N. (2012). Dudaktan Kalbe. – Ankara: TDK. – 122 b.
8. Guntekin, R.N. (2011). Muhabbat simfoniyasi / Tarjimon: Miraziz A'zam. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti. – 154 b.
9. Ilhombaevna, T. I. The role of speech expressive means in Spanish poetics. International Journal of Business, Management and Social Research, 02, no. 02 (2016): 114-117.